

Національний університет
водного господарства
та природокористування

**М.О. Клименко, О.М. Клименко,
Л.В. Клименко**

СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІСЦЕВИХ ГРОМАД

Національний університет
водного господарства
та природокористування

**КОНДОР
Київ, 2018**

УДК 330.34

К49

*Рекомендовано вченою радою Національного університету
водного господарства та природокористування
(Протокол № 9 від 24 листопада 2017 р.)*

Рецензенти:

Д.В. Лико, завідувач кафедри екології, географії та туризму
Рівненського державного гуманітарного університету,
професор, докт. с.-г. наук;

О.П. Наконечна, завідувач кафедри філософії Національного
університету водного господарства та природоко-
ристування, професор, докт. філософських наук.

Клименко М.О., Клименко О.М., Клименко Л.В.

К 49 Сталий розвиток місцевих громад: підручник /
М.О. Клименко, О.М. Клименко, Л.В. Клименко. — К.:
Видавничий дім «Кондор», 2018. — 296 с.

ISBN 978-617-7582-57-0

У підручнику викладено основні поняття, принципи та завдання розробки стратегій сталого розвитку місцевих громад. Значна увага приділена особливостям, етапам розробки стратегій сталого розвитку, системі показників, методам прогнозування розвитку соціо-економіко-екологічних систем та обґрунтуванню пріоритетів розвитку громад. Підручник може бути корисним для студентів, докторантів, які вивчають проблеми пов'язані зі сталим розвитком соціо-економіко-екологічних систем територіальних спільнот базового рівня.

ISBN 978-617-7582-57-0 УДК 330.34

© Клименко М.О., Клименко О.М.,
© Клименко Л.В., 2018
© Видавничий дім «Кондор», 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА		7
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД	9
1.1.	Об'єкт, предмет, методи та завдання сталого розвитку громад	10
1.2.	Поняття «громада» та її структура	12
1.3.	Розвиток громад	13
1.4.	Участь громадян у розвитку громад	19
РОЗДІЛ 2.	СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ	23
2.1.	Соціальний капітал розвитку ТСБР	23
2.2.	Соцієльний капітал розвитку ТСБР	26
2.3.	Суб'єкт-об'єкт-суб'єктні відносини громади як соцієтального суб'єкта місцевого розвитку	27
2.4.	Види та режими соцієтального капіталу розвитку ТСБР	30
РОЗДІЛ 3.	ОСНОВИ МІСЦЕВОГО СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	33
3.1.	Історичний досвід застосування соцієльної мобілізації	33
3.2.	Теоретичні засади використання підходу соцієльної мобілізації в громадах	36
3.3.	Методологія застосування соцієльної мобілізації як інструмента сталого розвитку	39
РОЗДІЛ 4.	ОСНОВИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	44
4.1.	Економічні особливості сталого розвитку ТСБР	44
4.2.	Теорії місцевого економічного розвитку	45
4.3.	Муніципалізація як нова парадигма місцевого економічного розвитку	54
4.4.	Орієнтири муніципалізації в Україні	57
РОЗДІЛ 5.	ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТСБР	60
5.1.	Економічні особливості сталого розвитку ТСБР	60

	5.2.	Місцевий бюджет як основа сталого розвитку ТСБР	64
РОЗДІЛ 6.		ОСНОВИ МІСЦЕВОГО ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ	70
	6.1.	Еколого-економічне обґрунтування територіального розвитку громад	71
	6.2.	Формування основних напрямків розвитку «зеленої економіки»	74
	6.3.	Еколого-економічні засади сталого розвитку ТСБР	74
РОЗДІЛ 7.		ОСНОВИ СОЦІО-ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ	82
	7.1.	Сутність ТСБР як соціо-економіко-екологічної системи	83
	7.2.	Поняття та фактори потенціалу сталого розвитку ТСБР	86
	7.3.	Сталий спосіб життєдіяльності як передумова сталого розвитку ТСБР	94
	7.4.	Вплив громади на реалізацію державної політики щодо місцевого розвитку	95
	7.5.	Агропромислова складова соціо-економіко-розвитку ТСБР	98
РОЗДІЛ 8.		САМООЦІНКА СТАЛОГО МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ	104
	8.1.	Теоретичні засади самооцінки сталості місцевого розвитку	104
	8.2.	Самооцінка стану та визначення проблем сталого місцевого розвитку	106
РОЗДІЛ 9.		ВИНИКНЕННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У РОБОТІ МІСЦЕВИХ ГРОМАД	121
	9.1.	Виникнення та природа конфліктів у місцевих громадах	121
	9.2.	Причини конфліктів та їх попередження	123

РОЗДІЛ 10.	РОЗРОБЛЕННЯ МІСЦЕВОГО ПЛАНУ ДІЙ ДЛЯ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ(МПДОД)	129
10.1.	Призначення МПДОД	130
10.2.	Мета та завдання МПДОД	133
10.3.	Етапи розроблення МПДОД	134
10.3.1.	Підготовчий етап	134
10.3.2.	Формування громадою бачення свого майбутнього	139
10.3.3.	Оцінювання стану довкілля	140
10.4.	Визначення пріоритетів	143
10.5.	Розроблення МПДОД	144
10.5.1.	Визначення цілей, завдань, заходів, індикаторів	144
10.5.2.	Підготовка проекту плану дій і бюджету	146
10.5.3	Поширення та узгодження плану дій із громадою	148
10.5.4.	Затвердження МПДОД місцевою владою	148
10.5.5.	Особливості запровадження МПДОД для малих поселень	149
10.6.	Реалізація та моніторинг МПДОД	149
10.6.1.	Реалізація МПДОД	149
10.6.2	Моніторинг МПДОД	150
РОЗДІЛ 11.	ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТСБР	152
11.1.	Мета розробки стратегії сталого розвитку	153
11.2.	Характеристика території ТСБР	155
11.3.	Аналіз та основні тенденції соціо-економіко- екологічного розвитку ТСБР	155
11.4.	SWOT-аналіз	160
11.5.	Обґрунтування мети, цілей, пріоритетних напрямків та завдань сталого розвитку ТСБР	164
РОЗДІЛ 12.	МОНІТОРИНГ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТСБР	173
12.1	Структура системи моніторингу Стратегії сталого розвитку ТСБР	173

12.2.	Система індикаторів моніторингу Стратегії сталого розвитку ТСБР	176
12.3.	Моніторинг активів сталого розвитку ТСБР	179
12.4.	Моніторинг Стратегії сталого розвитку ТСБР	184
РОЗДІЛ 13.	СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТСБР	186
13.1.	Зміст і завдання стратегічного управління розвитком ТСБР	186
13.2.	Розвиток ТСБР як основна мета Розвиток ТСБР як основна мета	189
13.3.	Конкурентоспроможність ТСБР як інструмент забезпечення їх розвитку	190
13.4.	Оцінка стратегічного управління розвитком ТСБР	192
13.4.1	Методика кількісної та якісної оцінки стану активів	193
13.4.2.	Методика оцінки стратегічного управління сталим розвитком ТСБР	197
13.4.3.	Методика піраміди управління	205
	НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ	207
	ДОДАТОК А. Перелік базових стратегій та їхній зміст	207
	ДОДАТОК Б. Постанова Верховної Ради України про концепцію сталого розвитку населених пунктів	208
	ДОДАТОК В. Концепція переходу України до сталого розвитку	228
	ДОДАТОК Г. Карта первинної інформації	252
	ПРИКЛАДИ ТЕСТІВ	256
	ГЛОСАРІЙ	263
	ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЗЧИК	288
	СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	289

ПЕРЕДМОВА

Людство на початку ХХІ століття вийшло на активний розвиток процесів деградації окремих природних комплексів, виснаження природно-ресурсного потенціалу регіонів і країн та погіршення якості майже всіх параметрів довкілля як на глобальних, так і на регіональних і навіть локальних рівнях.

Вирішення цих проблем потребує, насамперед, переосмислення принципів взаємовідносин Людства і Природи та визначення кроків просторового розвитку суспільств.

Виходячи з цього, розроблена концепція забезпечення сталого розвитку, в основу якої було покладено усвідомлення тісного — взаємозв'язку та взаємовпливів соціальних, економічних і екологічних проблем розвитку людства та усвідомлення того, що їх вирішення можливе на основі врахування балансу інтересів розвитку Природи та Суспільства.

Стан реалізації цієї концепції в останні роки засвідчує, що досягнення цільових орієнтирів, передбачених у Ріо-92 та підтверджених і уточнених у Йоганнесбурзі-2002 і Ріо-2012 у повному обсязі не були досягнуті через складності завдань, нестачу фінансів і несприйняття ідей сталого розвитку.

Розвиток світової спільноти неможливий без активної підтримки його населенням країн як з відносно високим рівнем економічного розвитку, так і країн, де більшість становить знедолене, безробітне населення, яке на даний час потерпає від білкового голоду та споживає неякісну питну воду і сподівається на отримання частки ресурсів, необхідних для забезпечення свого зростання.

Для умов України особливої гостроти набуває проблема сталого місцевого розвитку, орієнтованого на громаду, вирішення якої буде сприяти її сталому соціо-економіко-екологічному розвитку шляхом підтримки та

співфінансування громадських ініціатив.

Вирішення цієї проблеми сприятиме також соціальній мобілізації, якісному покращенню місцевого самоврядування, підвищенню довіри до влади і встановленню ефективної співпраці між громадами та органами влади вищих рівнів і просуванню населених пунктів до сталого розвитку.

У підручнику автори висвітлили основні положення сталого місцевого розвитку територіальних спільнот базового рівня (ТСБР), запропонували науково-методичні підходи розробки стратегій їхнього сталого розвитку.

При підготовці підручника були використані наукові результати досліджень провідних вітчизняних вчених: Ю.М. Петрушенка, Л.К. Абрамова, Т.В. Азарова, М.А. Лепського, І.В. Ротарева, Г.Л. Монастирського, Л.Г. Мельника, О.В. Шкарупи, І.Б. Дегтярова, І.М. Бурлакова, О.І. Мельник, В.М. Авдасьова, Б.Л. Ковальова, Г.І. Малетанича, К. Романік, І.М. Скалій, Т.А. Васильєва, Н.М. Костюченко, Д.О. Хуткого та ін.

Метою підготовки підручника є науково-методичне забезпечення бакалаврських і магістерських програм для екологів спеціальностей «Екологія», «Технології захисту навколишнього середовища», які передбачають набуття студентами компетенцій із розробки концепцій і стратегій сталого розвитку місцевих громад.

Автори сподіваються, що підручник буде корисний також і студентам вищих навчальних закладів при опрацюванні розділів, присвячених вивченню теоретичних основ сталого місцевого розвитку, спеціалістам із питань менеджменту, аспірантам, які вивчають проблеми, пов'язані з гармонізацією соціального, економічного та екологічного розвитку територій спільнот базового рівня.